GÖYƏRÇİN KƏRİMİ
Şair-yazıçı-publisist,
Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü
kgyarchinsh@gmail.com

PSİXOLOJİ ANLAŞILMAZLIĞIN BƏDİİ ƏDƏBİYYATA TƏSİRİ

Kişi və qadının fərqli cəhətləri haqqında, əlbəttə, çox deyilib, çox yazılıb, lakin yekun nəticə əldə etmək mümkün olmur, çünki yer üzündə nə qədər insan varsa, o qədər də psixika var. Digər tərəfdən, psixologiya bir yerdə dayanıb gözləmir ki, ona çatıb nəfəsini dərəsən. Gündə neçə uşaq doğulursa, onların sayı qədər də psixoloji vəziyyət meydana çıxır. Elə buna görə də mütəxəssislər durmadan psixologiya ilə məşğul olurlar ki, gündəlik problemləri yüngülləşdirmək asanlaşsın. Psixoloji vəziyyətin mənbəyi beyində yerləşdiyinə görə, ensefalonun mütəmadi araşdırılması tədqiqatçıların ən mühüm vəzifələrindəndir.

Məqsəd: əks cinslərin oxşar və fərqli anatomiyasının psixologiyaya təsirinin düşüncə tərzilə mütənasib olub-olmadığının fəlsəfi təhlilinə çalışmaq
Metodologiya: müqayisəli araşdırma və öz-baxış
Elmi yenilik: Bədii ədəbiyyatda həyatdan götürülməyən, ancaq fantaziyanın məhsulu kimi çıxış edən hadisələr əsərdə iki cinsin bir-birinin psixologiyasını yaxşı bilməməsi üzündən ayrı-ayrı səhnələrin süniləşməsinə gətirib çıxarır.
Açar sözlər: psixologiya, ideya, idrak, iradə, təzahür, limbik, kommutativ, subyekt

Giriş

Bu mövzuya müraciət etməkdə niyyətimiz yazarların gerçək həyatda şahidi olduqları, yaxud olmadıqları hadisələrin bədii təsviri zamanı qarşı cinsin psixologiyasını mükəmməl bilmədikləri üzündən yaşadıqları çətinliklərin uyğun izahına çalışmaqdır. Öyrənmək istəyirik ki, **qadın və kişi psixologiyası** qarşılıqlı olaraq nə qədər başa düşüləndir və bu başa düşülənliyin təcrübəyə istinad edən hissəsi böyükdür, yoxsa ehtimala əsaslanan?

Məqalə ədəbi əsərlərdə hadisələrin psixoloji cəhətdən düzgün ifadəsi üçün müəllifin fantaziyaya nə dərəcədə güvənməli olması məsələsini nəzərdə saxlayır. Məqsədimiz əks cinslərin oxşar və fərqli anatomiyasının psixologiyaya təsirinin düşüncə tərzilə mütənasib olub-olmadığının fəlsəfi təhlilinə cəhd etmək, yalnız fizionomiya cəhətdən kişidən fərqlənən qadının bütün məsələlərdə ondan geri qaldığını iddia edən əsassız fikirlərə münasibət bildirməkdir. Xanımlar haqqında, hətta mütəfəkkirlər tərəfindən söylənilən mənfi fikirlərin doğruluq sərhəddini araşdırmaq, qadının feminizmlə heç bir əlaqəsi olmayan düşüncə azadlığından bəhs etmək istəyirik.

Kişi və qadının anatomik fərqi

Anatomiyadan bizə bəlli olan biliklərə istinadən onu söyləyə bilərik ki, kişi və qadının bədən quruluşu biri digərindən yetərincə fərqlənir; kişinin bütün daxili və xarici orqanları qadında olduğuna nisbətən həcmcə böyükdür, lakin bu böyüklüyün şüurla, düşüncə tərzilə düz mütənasib olduğunu dilə gətirmək, əlbəttə ki, doğru olmaz. Əgər insanın yaradıcılıq qabiliyyəti beyninin həcmindən asılı olsaydı, onda o, heç vəchlə öküzdən irəli keçmək imkanı qazana bil-

məzdi. Deməli, kişilərin daha ağıllı olma səbəbi kimi beyin həcmini nəzərə almaq əsaslı mülahizə deyil.

Kişilərin qadınlardan əsas üstünlüyü ölçü vahidi vatt olan gücdür: N=1coul/t. Bioloji mənada cinsiyyət ayrılığını nəzərə almasaq, qalan bütün məsələlərdə onlar arasındakı fərqlilik nisbət əmsalları ilə ölçülür. Əgər kişinin ağciyəri qadının ağ ciyərilə müqayisədə 50% həcm böyüklüyünə malikdirsə, bu heç də o demək deyildir ki, kişi qadından əlli il uzun ömür sürməlidir. Deməli, daxili və xarici orqanların hər hansı quruluş müxtəlifliyi xüsusiyyət müxtəlifliyilə müşaiyət olunsa da, mahiyyət müxtəlifliyinə səbəb yaratmamalıdır.

Kişi və qadının əlli təməl fərqindən söz açan mütəxəssislər özləri də yaxşı bilirlər ki, [1] söylədikləri mütləq mənada deyil, çünki ayrı-ayrı şəxslərin timsalında deyilənlərin tam əksini müşahidə edirik. Daha əvvəl qeyd etdiyimiz kimi bu məsələdə də dəyişən nisbətdir. Əgər qadında 3,6, kişinin bədənində 4,5 litr qan varsa, bu, insan olaraq qadını kişidən ayırmaq üçün əsas sayıla bilməz. Ümumiyyətlə, istənilən xarakterik cəhəti araşdıranda onun bütünlüklə kişiyə, ya qadına məxsus olması haqqında yekun nəticə əldə etmək müşgül məsələdir.

Yuxarıda sadalananlara onu da əlavə etmək yerinə düşər ki, uzun-uzadı heyvan beyni ilə insan beyninin oxşar və qeyri-oxşar quruluşundan söhbət açan mütəxəssislər heyvanda düşünmə qabiliyyətinin olmaması səbəbini, yaxud insan beyni ilə heyvan beyni arasındakı fərqi hələ də öyrənə bilməyiblər. İnsanı heyvandan fərqləndirən əsas cəhətlərdən biri yaddaş həcmi, digəri nitqin olmasıdır. Lakin onu da nəzərə almaq lazımdır ki, doğulan gündən heyvanlar arasına atılmış uşağın danışabilmə ehtimalı hələlik bizim üçün sual altındadır.

Beləliklə, beynin fərqli anatomik quruluşu fərqli psixologiyanın yaranmasına vasitə olsa da, düşüncə tərzinə təsir göstərmir. Düşüncə qadın təbiətlidir, qavradığını doğur. Düşüncə azaddır, onun yolunu ancaq düşünən insanın müvafiq xəstəliyi, yaxud ölümü bağlaya bilər. Görünür, [2]

böyük azərbaycan şairi M. Ə. Sabir elə bu mənada yazırdı: "...Qabili-imkanmı olur qanmamaq?"

Kişinin qadından üstünlük dərəcəsi kimi neyron sayını əsas götürmək cəhdimiz də yanlışdır, çünki düzənlik filində [3] insana nisbətən 168 milyard artıq neyron var.

Deməli, heç bir xüsusiyyətini nəzərə alıb qadınla kişini qəti şəkildə bir-birindən fərqləndirmək mümkün deyil, qadın yeganə cəhəti - dünyaya uşaq gətirmək qabiliyyətilə kişidən seçilir və o da məlumdur ki, dünyanı - hər kəsi, hər nəyi dərk edən idrak özünü dərk etməkdə acizdir:

"Təxəyyül, xəyala, zövqə görədir,
İdrak özünə də sirrdir həmişə..." [5, s. 23]

Əgər idrak özünü dərk edə bilmirsə, onda şüurun hansı cinsdə necə olmağı barədə birmənalı şəkildə fikir yürütmək cəhdimiz qəbul edilən sayılmamalıdır. Çünki, hamı dünyaya inkişaf etməmiş beyinlə təşrif gətirir və sonrakı mərhələ toxumun hansı torpaqda daha çox məhsul verəcəyinə uyğun olaraq beyindaxili və beyinxarici proseslərdən asılıdır. Araşdırmaların nəticəsi kimi onu söyləmək olar ki, kamil beyin kişi və qadın beynlərinin quruluş və xüsusiyyətlərini özündə birləşdirir. Əgər kişi və qadın beyninin üst-üstə düşən quruluşunu "A", üst-üstə düşməyən formasını "B" və "C" ilə işarə etsək, onda ümumi düstur belə olmalıdır: Kamil beyin = [A+B+C], eynən yunan mifalogiyasında deyildiyi kimi: "İnsanlar nə vaxtsa ikicinsli olmuşlar və [6] bu səbəbdən qadınla kişi həmişə öz yarısını axtarır". Bu düstur riyaziyyatda toplamanın kommutativliyidir, yəni toplananların yerini dəyişməklə cəm dəyişmir.

Limbik sistemin görünüşcə kimdə necə olmasından asılı olmayaraq o, hamıda eyni funksiyanı yerinə yetirir, fərq, artıq qeyd etdiyimiz kimi, qadının zəif, kişinin güclü təbiətindən irəli gələn xarakterik cəhətlərdədir.

Kobud bir müqayisə aparaq. Eyni növdən olan kartof eyni sahədə, lap bir-birinin yanında, amma müxtəlif formalarda - böyük, kiçik, uzunsov, oval və s. yetişir, keyfiyyət isə sabit olaraq qalır. Qida məhsulu kimi bizim üçün mühüm olan, əlbəttə, görünüş yox, keyfiyyətdir. Deməli, düşüncə məsələsində də belədir: əsas olan quruluş yox, imkan dərəcəsidir. Təcrübə yolu ilə bizə o da məlumdur ki, kişi elmin, yaxud həyatın müəyyən sahələrində müvəffəqiyyət əldə edirsə, qadın kişinin müvəffəq ola bilmədiyi sahələrdə üstünlüyə imza atır.

Artur Şopenhauerin "Dünya haqqında təsəvvür kimi" kitabına istinadən söyləmək olar ki, "idrak ilkin olaraq öz mahiyyətinə görə bütünlüklə iradənin xidmətindədir..." [4, § 33, s. 124] Bu o deməkdir ki, şüur istənilən varlığa ehtiyaclarını ödəməyə vasitə olsun deyə verilib. Öz mahiyyətini dəyişdirməyən idrak iradənin, başqa sözlə, arzuların xidmətində dayanır və ilkin idrak səviyyəsində kişilərin daha ağıllı olması onların beyin quruluşundan irəli gələn xarakterik cəhətləri, daşıdıqları statusla əlaqəlidir, lakin iradəyə xidmət etməyən idrak hər iki tərəfdə eyni olduğuna görə cinslər arasında psixoloji anlaşılmazlıq yaranmır, bir sözlə, dərkolunmazlıq idrakın iradəyə xidmət səviyyəsində, yəni Platonun "həmişə yarananlar və məhv olanlar" [4, s.118] dünyasında baş verir.

Əgər insanın bütün üstün cəhətləri, dünyanı dərk etməsi, dünyadan kənara çıxması, hansısa böyük elmi kəşfə imza atması düşüncənin məhsuludursa, onda "iradəni ideyadan, ideyanı təzahürdən fərqləndirməyi" bacaran subyekt üçün dərrakə nöqteyi-nəzərindən qadın, kişi məfhumu yoxdur. [4, § 35, s. 127]

Əks cinslərin psixoloji fərqləri haqqında

Qadın və kişi psixologiyası bir-birindən yetərincə fərqlənir, hətta o qədər fərqlənir ki, tərəflər müəyyən şəraitlərdə kimin hansı addımı atacağını təxmin etməkdə çətinlik çəkirlər. Müəyyən hadisələrə mütabiq olaraq kişilərin qadınlar, qadınların kişilər haqqında söylədikləri fikirlərin əsas hissəsi həmişə ehtimaldan ibarət olur, baxmayaraq ki, bu ehtimalların həqiqət olma ehtimalı da az deyil.

Psixologiya elmi nə qədər qadın və kişi psixologiyasının üst-üstə düşən, düşməyən cəhətlərindən bəhs etsə də, həmişə gizlində, yəni söhbət açmayacağı, yaxud aça bilməyəcəyi nəsə qalır. İnsanın müvafiq hadisəyə adekvat reaksiyasının necəliyi öz həmcinsi tərəfindən daha düzgün müəyyən edilir. Məsələn, kişi cavabın eyni olacağını dərk etmədən intim münasibətdə olmaq istədiyi əks cinsin nümayəndəsinə illərlə eyni üsulla əziyyət verə bilər, lakin cavabın kafi olmasından ötrü özünü, yaxud mühiti dəyişdirməyin zəruriliyini, təzyiq etməkdən çəkinməyin vacibliyini nəzərə almaz və ona elə gələr ki, qadına zor tətbiq etməklə istəyinə qovuşacaq. Əlbəttə, zor tətbiq etməklə nəinki istənilən varlığa, hətta şəhərə, ölkəyə də sahib çıxmaq mümkündür, lakin bu o demək deyildir ki, təcavüzə uğrayan tərəf həmişə taleyilə barışacaq, hətta barışsa belə, ruhən rahatlıq tapmayana qədər əks mövqeyini nümayiş etdirməklə yanaşı ölçüyəgəlməyən mənəvi ağrı da yaşayacaq.

Qarşıya qoyulmuş hansısa tapşırığın həlli üçün kişi və qadın beyinlərinin müxtəlif hissələrindən istifadə etsələr belə, müvəffəq olmaq mənada nəticə dəyişməz olaraq qalır. Aşağıdakı linkə istinad etsək, qadınla kişinin fərqli xüsusiyyətindən bəhs edən növbəti fikir belədir: əgər yolun üzərində top varsa, kişi ona təpiklə zərbə endirəcək, qadın isə ən yaxşı halda onu əlinə götürəcək və ya sinəsinə sıxacaq. Şəxsən mən özüm ağlım söz kəsəndən indiki yaşıma qədər yolumun üstündə nə vaxt top görürəmsə, özümü qapıya zərbə endirən futbolçu kimi aparmaqdan çəkinmirəm və heç vaxt onu [7] əlimə götürmək ağlımdan keçmir.

Fransız yazıçısı Jean Grangenin [8] qadın haqqında söylədiyi fikrə nəzər salaq: "Qadın heç getməyəcəkmiş kimi sevər, amma yeri gələr, heç sevməmiş kimi gedər". Yazıçı ona görə belə düşünür ki, sevgilisi qadın olub, lakin bu xüsusiyyət qadınlara aid olduğu qədər də kişilərə aiddir, ümumiyyətlə, insana aiddir. Çünki məhəbbətin cinsi olmur, o, hamıda eyni şəkildə təzahür edir. İstənilən hadisənin iki tərəfliliyi o deməkdir ki, irəli getməyə sərf olunan enerji geri qayıtmaq üçün lazım olan enerjiyə bərabərdir. Bu mənada bütün proseslər istiqamətini dəyişməyə, yaxud öz əvvəlinə qayıtmağa tədricən müvəffəq ola bilirsə, sevgini tədricən, düşünülmüş şəkildə nifrətə çevirmək imkan daxilində deyil, hər nə olacaqsa, əsasən, bir anda baş verir. Necə ki, bir neçə metr hündürlükdən itələnən kütlə yerə tədricən yox, bir anda düşər, buna oxşar olaraq sevgi də bir göz qırpımında heç olmamış kimi özünün əksinə yönələr.

"Bir zamanlar kişinin üstün olduğuna inanırdım, sonra evləndim, həyat yoldaşım bu inancımı məhv elədi" - deyə səslənən amerikalı aktyor Cak Lemmonun[9] qadınlara qarşı pozitiv münasibəti həyati gerçəkliyin nümunəsidir.

Bəzi filosofların qadınlar haqqında empatiyasız fikirlərinə gəlincə isə onları qınamaq da olar, qınamamaq da. Ona görə qınamaq olmaz ki, dahilər uzağa baxırlar və insanlarda dəyər verdikləri yeganə cəhət zəkaüstü düşüncə tərzidir, lakin bütün qadınlara eyni münasibət bəsləməklə onlar da qınaq obyektinə çevrilirlər. Məgər bütün kişilər oxşardır? Nəzərdən qaçırmayaq ki, Platon dövlət qoruyucularının güclü və zəif kişilərdənsə, güclü kişi [10] və güclü qadından ibarət olmasının tərəfdarı idi.

Mübahisəyə cəlb olunası daha bir nüans klassik alman fəlsəfəsinin nümayəndəsi Georq Vilhelm Fridrix Hegelin [11] qadınlar haqqında söylədikləridir: "Qadınla kişi arasındakı fərq heyvanla bitkinin arasındakı fərq kimidir; heyvan kişinin, bitki isə qadının xarakterinə uyğundur. Əgər qadın dövlətin başındadırsa, həmin dövlət təhlükə altındadır. Çünki onlar bütövün tələblərinə deyil, təsadüfi meyllərə, yaxud rəylərə uyğun hərəkət edirlər. Bilgi qadınlara naməlum yollardan - təhsildən daha çox həyatdan gəlir. Kişilər isə öz mövqelərini, sadəcə, qazanılmış düşüncə və texniki əziyyətlə əldə edirlər".

Ola bilsin ki, hörmətli Hegel öz fikirlərində qadının zəif təbiətindən irəli gələn "qüsurlar"ı nəzərdə tutur. Lakin bu o demək deyil ki, qadın dövlət idarə edə bilməz və yaxud onlar öz bilgilərini təhsildən yox, naməlum yollarla əldə edirlər.

Bu yaxınlarda yazıçı Seyran Səxavətin bir yazısını oxudum. O, qeyd edirdi ki, cümlə qurmaq [12]dövlət qurmaq qədər çətindir. Əgər qadın cümlə qurma-

ğı bacarırsa, niyə dövləti idarə edə bilməsin? Hətta subyektiv fikrimizə görə, cümlə qurmaq işi daha çətindir.

Hegelin fikirlərilə başlanan öz - mübahisəyə son qoymazdan əvvəl onun arvadı haqqında yazılan bir neçə cümləyə nəzər salaq: "Özünün məşhur səyahətindən Berlinə zəfərlə qayıdan, hansı ki, uğurlu çıxışları ilə qadınlar arasında daha çox səs-küyə səbəb olmuşdu, Aleksandr fon Humbolt universtetdə silsiləvi mühazirələr deyirdi. Hətta yerli kilsə, uşaqlarının yanı və mətbəx (alman konformistlərinin tanış üçlüyü: "K" - Kirche, Kinder, Kuche) sayılan Hegelin arvadı da ərinin ciddi narazılığına baxmayaraq həmin mühazirələrdə iştirak edirdi". [13, s.207] Göründüyü kimi, həmişə əri ilə qürur duyan Hegelin xanımı mənəvi ehtiyacını ödəmək məqsədilə Humboltu dinləyirmiş.

Ətrafında, cəmiyyətdə minlərlə alkoqolizm istifadəçisi olduqları üçün şüuru korşalmış, əyyaş, avara kişiləri görməzlikdən gələn Hegel, görünür, bir nəfər də olsa, obyektiv düşüncəli qadına rast gəlməyib.

Fikrimizə görə qadın həm öz dövrünün, həm də dünyaya uşaq gətirdiyi üçün gələcəyin daşıyıcısıdır. Bəs poetik təsvir bizə nə deyir? Dinləyək:

"Qadın fərəh deyil, ləzzət umula,
Qadın kədər deyil, hər kəs unuda.
Qadın çiçək deyil, açıb-yumula,
Dahi olmasa da, müdrikdir o da". [5, s. 28]

Sonuncu misranın mövzunun məqsədinə uyğun gəlmədiyini nəzərə alıb dahiliyin sirri barədə bir neçə kəlmə söyləməyi vacib hesab edirik: "Dahi kimdir?" Uzun-uzadı izahata ehiyac yoxdur, mövqeyimizin nəzəri əsaslandırılması üçün bu günə qədər deyilən fikirlərə bir cümlə əlavə etməklə kifayətlənirik: "dahi o kəsdir ki, dühanın sərhədlərini tanıyır, yəni avtoritetə istinad etmədən yaradıcılığı ilə tanış olduğu müəllifin dahi olub-olmaması barədə özü qərar verir". Əlavə olaraq, antik dövrdən başlamış bu günə kimi uzanan yüzilliklərin yetişdirdiyi müdrik qadınlar haqqındakı bilgilər dahiliklə zərif cinsin nümayəndəsi arasında mütənasib əlaqənin mövcudluğunu inkar etmir. Bu isə o deməkdir ki, qadınlar da dahi ola, öz fərdiliklərini yox edə bilərlər və mümkün olduqca edirlər də.

İspan yazıçısı Migel de Servantes qadını zərif şüşəyə bənzədir və tövsiyə edir ki, [8] onun möhkəmliyini sınamağa çalışmasınlar, çünki hər an sına bilər. Məlumdur ki, ancaq sevməyi bacaran insan başqaları haqqında belə qayğı ilə danışa bilər. Sevgi çatışmazlığı bioloji patalogiyadır; müalicə olunmadıqca böyük fəsadlara yol açır.

Psixoloji anlaşılmazlığın bədii ədəbiyyata təsiri

Beləliklə, qismən də olsa, əks cinslərin oxşar və fərqli anatomiyasının psixologiyaya təsirinin düşüncə tərzilə mütənasib olub-olmadığının fəlsəfi təhlilinə çalışdıq. İndi isə yazarların gerçək həyatda şahidi olduqları, yaxud olmadıqları hadisələrin bədii təsviri zamanı qarşı cinsin psixologiyasına mükəmməl bələd olmamaları üzündən yaşadıqları çətinliklərin müəyyən təzahürünü işıqlandırmağa cəhd edək.

Mövzunun təhlil obyekti dahi rus yazıçısı L. N. Tolstoyun dünya şöhrətli "Anna Karenina" romanıdır. Ilk sualımız belədir: "Anna Kareninanın intihar etməsinə səbəb nə idi? O nəyin və hansı əks qüvvənin təsirilə özünü qatarın altına atdı?"

Yazıçının qələmə aldığı kimi, Vronskinin soyuq münasibəti? Məgər Anna Vronskinin sevgisindən əmin deyildi, yaxud o bilmirdi ki, artıq bu sevgi ana ilə qız arasında bölünüb?

Anna Karenina düşündüklərini bu sözlərlə ifadə edir: "O, məni sevir, ancaq necə? The zest is gone - Zövqü korşalmışdır. - Bəli, artıq o məndən əvvəllər aldığı zövqü almır. Əgər mən ondan ayrılsam o, ürəyinin [14, s.400] dərinliklərində sevinəcəkdir". Fikrimizə görə, Annanı intihar etməyə sövq edən səbəb söylədiyi bu cümlələrin əhatə dairəsinə aid olan həyati proseslər yox, daha ciddi olmalıdır. Ərz etsək ki, o, böyük məhəbbətin yüksəkliklərindən ailə, məişət qayğılarına düzgün eniş etməyib, yalan olar. Anna bu işi Vronski ilə birlikdə yaşamağa qərar verdiyi gün ustalıqla yerinə yeirmişdi.

Karenina özünü Vronskinin soyuq davranışına görə, əlbəttə, öldürməli deyildi, çünki soyuqluğun sosial durumla, ictimaiyyətlə səciyyələnən o qədər üzürlü tərəfləri var ki... İntiharın isə bir yolu, daha doğrusu, yolun sonu var. Mövcud şəraitdə bütün əməllərilə mühafizəkarlığa, kübar cəmiyyətin qaydalarına qarşı çıxan Anna Kareninanı yolun sonuna gətirən səbəb Vronskinin xəyanət etdiyini, ondan ayrılacağını dərk etmək təhlükəsi və buna bənzər özgə amil olmalı idi. Görünür, Tolstoy ərini, oğlunu tərk etdiyi üçün Annanı günahlandırmadığı kimi Vronckinin xəyanətini də təbii sanmışdır. Lakin əsərdə intiharın səbəbdən asılı olmayan nəticə kimi qələmə alınması, çox güman ki, yazıçının mürəkkəb qadın psixologiyasını bilməməsi üzündən yox, əksinə, daha yaxşı bələd olması səbəbindəndir ki, Tolstoy Annanı öldürməklə qadın haqlarının pozulmasına qarşı öz üsyançı mövqeyini nümayiş etdirmişdir.

Bədii ədəbiyyatda hadisələr, ya həyatdan götürülür, ya da məqsədə, ideyanın ötürülməsinə müvafiq olaraq uydurulur və bəzən uydurmalar iki cinsin birinin psixologiyasını yaxşı bilməməsi üzündən əsərdə ayrı-ayrı səhnələrin süniləşməsinə gətirib çıxarır. Elə buna görə də LevTolstoy: "Mənim qəhrəmanlarım öz istəyimlə [15]deyil, real həyatın qaydaları ilə yaşamalıdırlar" - deyə səslənəndə özünün əfsanəvi yazıçı təcrübəsinə istinad edirdi. O, demək istəyirdi ki, psixoloji anlaşılmazlıq baş verməsin deyə hadisələr gerçək həyatdan götürülməlidir. Doğrudur, gerçək həyatdan götürülməlidir, lakin nəzərə almaq lazımdır ki, eyni hadisənin müxtəlif şəraitlərdə bədii təsviri həmişə eyni əks-sədanı doğurmur və bu mənada səbəb ilə nəticə arasındakı əlaqə zəifləyir.

Heç kimə sirr olmayan bir məsələ var ki, aralarında baş tutan intim əlaqədən sonra kişilərdə müaşiqə həvəsi get-gedə zəifləyir, qadınlarda isə, əksinə, çoxalır. Eyni xüsusiyyəti uyğun qayda ilə bütün kişi və qadınlara şamil etmək mütləq mənada mümkün olmasa da, bu, əksəriyyət üçün belədir. Deməli, əks cinslərin psixologiyası istənilən məsələyə münasibətdə təbii olaraq bir-birindən yetərincə fərqlənir.

Əksər hadisələrin təcrübə vasitəsilə tədqiqi onu göstərir ki, homo sapiensin nail olmaq istədiyi nə varsa, əldə olunandan sonra onun üçün əvvəlki dəyərində qalmır, deməli insanın əsl mahiyyətini məqsədlə məqsədəçatma nöqtələri arasındakı məsafə təşkil edir. Bu xüsisiyyət intim münasibətdən savayı, hər iki cinsin nümayəndələri üçün eynidir. İntim əlaqədən sonrakı davranışın fərqlilik səbəbləri isə kişilərin əsas tərəf kimi çıxış etmələrilə bağlıdır; belə ki, toxumun torpaqsız qalma ehtimalı torpağın toxumsuz qalma ehtimalından dəfələrlə kiçikdir.

Ayrılıq, özünə əl qaldırma kimi təsadüfi hadisələrə gəlincə, onlar da, əsasən, psixoloji anlaşılmazlıq səbəbindən üz verir.

Sonda məqalənin ümumi mənzərəsini bir neçə kəlmə ilə ifadə etməyə çalışaq: "Qadınlara irad tutula biləcək xüsusiyyətin sayı qədər də kişilərin ittiham olunma cəhəti var, düzgün qərar diqqəti hadisənin təzahürünə yox, səbəbinə doğru yönəltmək bacarığından asılıdır". Necə ki, insan bilicisi, şair-yazıçı-filosof Şəms Təbrizi deyir: "Qadın bilməyənə nəfs, bilənə nəfəs kimidir".[8]

Nəticə

Məqalə kişinin qadından fizionomik cəhətdən güclü, güclü olduğu üçün də azad olması məsələsini nəzərdən keçirir. Böyük səs çoxluğu ilə hər kəsin qəbul edəcəyi bir məsələ var: qadınları həmişə idarə edirlər. Doğrudur, qadınlar idarə olunur, lakin bu o demək deyildir ki, onlar özləri idarə etmə qabiliyyətindən məhrumdur? Bəs uşaqları kim idarə edir? Uşaqları idarə və tərbiyə təməl hadisəsi olduğundan daha məsuliyyətli məsələdir. Qadınlardan ağıllı hesab olunan kişilərin də ilk tərbiyəçiləri qadınlar olub. Əlbəttə, əks cinsin qadından daha ağıllı hesab olunmasında həqiqət var və bu artıq qeyd etdiyimiz kimi, kişinin ailə başçısı olmaq statusundan, cavabdehlik yükündən asılı olur. Bütün ağır işlərin, çətin məsələlərin həllində kişilərin bilavasitə iştirakı onların uyğun bacarıqlarının inkişafına təkan verir.

Kiçik bir müqayisə aparaq. Tutaq ki, yola bələd olan və olmayan iki nəfər mənzilbaşına gedir. Bələd olmayan həmsöhbətinə arxayın olduğundan xüsusi cəhd göstərməsə, yolu yadında saxlamayacaq. Hər hansı nabələd yolçunun yolu yadda saxlaması üçün arzu olunan məkana soruşa-soruşa yetişməsi əsas şərtdir. Elə bu səbəbdən kişilər bələdçisi olduqları bütün sahələrdə qadınları, təbii, özlərindən ağılsız görürlər.

Düşüncə mexanizmi hamıda eyni olsa da, fizionomik cəhətdən zəif yaradılan qadın tez yorulur, yuxusuzluğa dözmür və bütün güc sərf olunan məsələlərdə kişidən geri qalır. Lakin bu fikir ayrı-ayrı qadınların ayrı-ayrı kişilərlə müqayisəsində özünü doğrultmaya bilər.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. https://modern.az/az/news/10211#
2. M. Ə. Sabir, "Hophopnamə", Bakı, 1954, s. 108
3. https://ru.m.wikipedia.org/wiki/Spisok_jivotnıx_po_koliçestvu_neyronov
4. A. Şorenqauer, "Mir kak volə i predstavlenie" https://pda.litres.ru/artur-shopengauer/mir-kak-volya-i-predstavlenie/
5. G. Kərimi, "Dünya iradə və təsəvvür kimi", Bakı, 2018
6. https://qafqazinfo.az/news/detail/usagim-ne-qizdir-ne-de-oglan-ermafroditzm-26558
7. https://banker.az/kisi-v?-qadin-beyni-arasinda-ki-?sas -f?rql?r/
8. https://azadqadin.az/munasibetler/mudrikkelamlar/43109-qadinlar-dahilerin-gzu-ile.html
9. fitret.az/qadin-haqqinda-aforizmlər/
10. http://qadinkimi.com/az/platon-feministdir-yoxsa-qadin-dusmeni/
11. http://etatist.com/xeber/35970-filosoflar-qadnhaqqnda-n-deyib-qadnn-mnas-mnaszlqdr.html
12. www.anl.az>down>adalet>dekabr
13. İ. S. Andreeva, A. V. Qulıqa, "Şopenqaugr", Moskva-2003
14. L.N.Tolstoy, "Anna Karenina", Bakı-1981
15. http://azpress.az/index.php?lang=az&section-id=news&id=71694